

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANDERS UHRSKOV

HILLERØD KOMMUNESKOLES HISTORIE

UDGIVET AF
HILLERØD BYRAAD

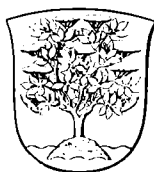
HILLERØD 1952

HILLERØD
KOMMUNESKOLES
HISTORIE

ANDERS UHRSKOV

HILLERØD
KOMMUNESKOLES
HISTORIE

UDGIVET AF
HILLERØD BYRAAD

*Den 27. November 1877 indviedes Hillerød Kommuneskole,
Ndr. Banevej 6. I 75-Aaret derefter, den 27. November 1952,
udsendes dette Skrift.*

Frederiksborg Byskole har aabnet sine Porte for de stadig stigende Skarer af Dreng og Piger. En ny Tid er begyndt. Og selv om Hillerød Kommuneskole, Ndr. Banevej 6, endnu er i Virksomhed, er den dog ved at gaa over i de gamles Rækker. Hillerød Byraad har derfor fundet det betimeligt, at der bliver udarbejdet en Skildring af Byens kommunale Skolevæsen gennem Tiderne.

»Hillerød Kommuneskoles Historie«, som nærværende Skrift er blevet kaldt, kan maaske opfattes paa to Maader, dels som Betegnelse for Bygningen Hillerød Kommuneskoles Data og dels som en Beretning om Byens kommunale Skolevæsen i det hele taget. Det er det sidste, der er Meningen.

Tanken er at forsøge at give et Billede af det kommunale Skoleliv i det sidste halvandet hundrede Aar. Et Billede er maaske for meget sagt, thi Kilderne for den første Halvdels Vedkommende er saare sparsomme. Det bliver snarere et Rids, et Træsnit for at bruge et gammeldags Udtryk.

En Skildring af det kommunale Skolevæsen i Hillerød kan passende deles i tre Afsnit: *Den danske Skole* (indtil 1814), *Borgerskolen i Mørkegade*, den nuværende Østergade, (1815-1877) og *Kommuneskolen*, Ndr. Banevej 6 (1877-). Det er disse tre Afsnit, vi vil samle vor Opmærksomhed om.

I

DEN DANSKE SKOLE

Før 1814 fandtes der i Hillerød en saakaldt *dansk Skole*, hvilket Navn tjente til at skelne den fra den latinske Skole eller *Frederiksborg lærde Skole*, som dens officielle Navn var.

Om denne Skole ved vi meget lidt. Vi maa begynde med at nævne *Nicolai Edinger Balles* Navn. Han var født 1744 og døde 1816. Dr. Balle, der var Professor i Theologi, blev 1783 Sjællands Biskop, hvad han var til 1808. Han var levende optaget af Børneskolens Vel. Selv var han Søn af en Sogndegn paa Lolland. Han gjorde et stort Arbejde for at faa de bedst mulige Lærerkrafter frem. Lærernes Uddannelse var i hine Tider ofte meget mangelfuld.

Balle arbejdede ligeledes for at bevare Undervisningen i bibelsk Kristendom i Børneskolen. Den saakaldte *Balles Lærebog*, der skyldtes et Samarbejde mellem Balle og Præsten Dr. *Christian Bastholm*, betegnede et væsentligt Fremskridt fra den hidtil benyttede *Pontoppidans Forklaring*.

Biskop Balle var en nidkær Tilsynsmand for Skolen, og i de 25 Aar, han var Biskop, var han Sjællands Stift rundt omtrent fem Gange paa Visitatsrejser, et Kæmpearbejde, ikke mindst naar man tager den Tids Befordringsmidler i Betragtning. Fra April til Oktober var han hvert Aar paa Visitatsrejse, for saa vidt Forholdene overhovedet tillod det. Ikke engang Sygdom holdt ham altid hjemme. Engang holdt han saaledes Skolevisitats med en stærk Tandpine, som tvang ham til at optræde med Krydderpose og Klæde om Hovedet.

Balle var i det hele taget den første Biskop, som besøgte hver enkelt Skole paa Sjælland. Hans Forgængere havde overhørt Børnene i Kirken sammen med den voksne Ungdom. Han prøvede navnlig Børnene i Religion og Læsning, men var ogsaa interesseret i andre Fag. Han arbejdede for at gøre Religionsundervisningen mere levende, idet han modarbejdede den mekaniske Fremplapren, der ofte var gængs.

Det var fattige Tider dengang, og Balle forstod det. Han fremskaffede ikke blot Pengehjælp til fattige Lærere og forældre-løse Børn, men han søgte ogsaa ved Præmier at opmuntre begge Parter til Flid i Skolen. Allerede 1786 begyndte han at give Børnene Bogpræmier. Det kunde være Skolebøger, Skrifter af praktisk Art eller Morskabsbøger. Paa sin fjerde Visitatsrejse, der varede $5\frac{1}{2}$ Aar, uddelte han ikke mindre end 9703 Bøger, og dem betalte han helt ud af sin egen Lomme.

Det bør i det hele taget ikke glemmes, at Biskop Balle ejede et varmt Hjerter for de smaa og fortrykte i Samfundet. I en Beretning fra 1805 fremsatte han en væsentlig Side af sit Skolesyn i følgende Ord: »At fattige Børn afsondres i særskilte Skoler fra de formuende Børn, er mig en ufordragelig Indretning.«

Balle førte en omhyggelig Dagbog over de forskellige Visitater i Kirker og Skoler. Disse saakaldte Visitatsbøger er saavel for hans som for senere Biskoppers Vedkommende betydningsfulde Kilder til Datidens Skolehistorie.

Biskop Balles Visitatsbog 1799-1807 (Landsarkivet) indeholder under 25. Maj 1800 Tilførsel om Visitats i Frederiksborg Slotskirke og den følgende Dag i Hammersholt, Nr. Herlev, Frerslev og Frederiksborg Skole samt 27. Maj i Frederiksborg latinske Skole.

Om den danske Skole »Friderichsborg Skole« hedder det: »Mange Børn vare ikke tilstede. Adskillige havde begyndt paa Lærebogen, og svarede nogenledes deraf. En Deel gjorde god Rede for Catechismus. Dog behøves meere Øvelse til Eftertanke. Boglæsning var skikkelig. Bibelhistorie og Psalmer vidste man lidet af. 16 Bøger uddeeldes. Skoleholder *Wolgand* (?) er gammel, men kan dog undervise, kun at han er for vidtløftig og udsvævende i sin Catechisation.«

I Aaret 1806 visiterede Balle paany. Der var som forrige Gang kun een Lærer ved Skolen, en Student *Bisted*, der tillige var Kirkesanger i Slotskirken. Om Visitatsen i »Hillerøds danske Skole« den 11. Juli skriver Balle: »Skolelærer og Chordegns Bidsted underviser ret vel, og har i sin korte Tid fra Februarii anvendt mueligst Flid. — Ungdommen, saavel fra Hillerøds som fra Friderichsborg Slotsmenighed, var i Skolen forsamlet. Af de paa Listen antegnede Børn savnedes 104. Ved Overhørelse af de første Kapitler i Lærebog og efter Catechismus, opledte jeg 45 Børn, som i Hensyn til deres gode Begreb, og i Betragtning af deres muntre Svar, kunde tildrage sig nogen Opmærksomhed. Men ved at prøve disse tilligemed alle øvrige, i Henseende til deres Indenadslæsning, efter forskiellige Bøger, beholdt jeg 35 tilovers, som agtedes værdige til at erholde hver sin Bog, i Forhold til deres Alder og Fremgang, hvilket jeg da ogsaa meddeelte dem.

En Deel skriver, og nogle deriblandt ret godt. Enkelte havde lært Psalmer. Skolelærer Bidsted har i sin korte Tid, fra Februarii Maaned af, beviist al Fliid, og hans Duelighed er ikke at mis-kiende.«

Om Kirkevisitatsen Dagen før, den 10. Juli 1806, hedder det: »Hillerøds Kirkesanger Bidsted synger vel nok, men synes at behøve mere Øvelse i Catechisering.«

Den 23. Juli 1813 visiterede Balles Efterfølger, Biskop *Frederik Münter* i Frederiksborg Slotskirke, hvor ifølge den stedlige Kaldsbog *Liber daticus* »den confirmerede Ungdom, saavel fra Slottet som fra Hillerød Kiøbstad, havde indfundet sig i talrig Mængde.« Med Overhøringen af Ungdommen er Biskoppen vel tilfreds. Sognepræst var dengang Provst *Johannes Jensen*. Kirkesangere var som tidligere anført Bisted og for Nyhuse den derværende Skolelærer *Andreas Nielsen Møller*. Münter slutter Indførelsen i Kaldsbogen med de anerkendende Linjer: »Hr. Provsten mes-ser smukt og livligt. Begge Kirkesangere og Skolelærere, Møller og Bisted, syngte til Fornøjelse.«

Derimod ses det ikke, at Biskoppen ved den Lejlighed har visiteret i den danske Skole.

Om Bisteds Evne til at undervise og i det hele at omgaas Børn har vi imidlertid et andet Vidnesbyrd, der er saa meget mere betydningsfuldt, som det stammer fra en af hans Skoledrenge, den senere Biskop, Dr. theol. *G. P. Brammer*, Søn af *Henrik Brammer*, født i Hillerød 1772, Hører (Adjunkt) ved Frederiksborg lærde Skole fra 1794 til sin Død 1801, og *Susanne Jensen*, født 1782 og død 1867, der var Datter af ovennævnte Provst *Johannes Jensen*, Sognepræst i Hillerød m. v. fra 1791 til 1818.

Gerhard Peter Brammer var født i Hillerød 1801 (død 1884). I Hjemmet var der smaa Kaar, og efter Faderens tidlige Død blev de endnu ringere. Moder og Søn kom i Huset hos hendes Fader, Præsten, og her boede Drengen, til han blev Student 1818. Om sin første Skolegang fortæller han (*Biskop G. P. Brammers Ungdomsliv*, udgivet af *Johannes Kok*, 1884) følgende: »Jeg antager, at min Moder havde lært mig at kjende Bogstaverne og maa-ske at stave, førend jeg kom til at gaa i den danske Skole, hvor den gamle, skikkelige Student Bisted var den eneste Lærer ...

I hans Skole, hvor man var fri for at betale noget for Skolegangen, gik i min Barndom kun jeg og nogle af Hospitalsforstander Dahlerups mange Børn tilligemed en Mængde Almuesbørn. Det glæder mig, at jeg til Ære for Bisted og hans Skole kan bemærke, at jeg hverken i eller udenfor Skolen har ubehagelige eller syndige Erindringer. Læreren maa have forstaaet uden strænge Midler at holde Disciplin, og mine Skolekammerater, som dog ikke alle kunne have været exemplariske, vare venlige imod mig uden at være paatrængende og gave mig hverken Forargelse eller Smitte med nogen Raahed. Af Bisted lærte jeg at læse og regne godt efter min Alder. Skrivning faldt mig vanskeligt, Bibelhistorie lettest. Min Moder holdt over, at jeg kunde Hovedstykkerne i Balles Lærebog og Luthers lille Katekismus samt nogle Psalmer udenad. Hverken hun eller Bisted lod sig nøie med tankeløs Opramsning. Om Katekisation kunde der ei være Tale, men vel om forstandig Læsning.«

Brammer fortæller en smuk Erindring om sin gamle Lærer. Som tidligere nævnt var Tiderne fattige, og Brammer havde ikke, før han blev Student, oplevet at se et Juletræ eller faa en Julegave, men en Dag før Jul sagde Bisted til Drengen, at hvis han i Juleferien kunde lære den længste Salme i Evangelisk-kristelig Salmebog fejlfrit udenad, skulde han faa en stor Julekage med mange Rosiner i. Dette Løfte stod for Drengen som noget aldeles straalende. Bisted havde vel ment den længste Julesalme, men Drengen opfattede det som den længste Salme i det hele taget, og efter Juleferien mødte han op med »Far, Verden farvel«, som var den længste, han kunde finde i Salmebogen. Med Færdighed fremsagde han den, og jo nærmere han kom Slutningen, des frydefuldere blev hans Røst. Trofast holdt Bisted sit Løfte.

Da Bedstefaderen efter en Eksamen i den danske Skole fandt, at Drengen nogenlunde havde lært, hvad han kunde lære i den Skole, blev han sat i et »Institut«, hvis Leder og eneste Lærer var en theologisk Kandidat *Svendsen*, der tillige prædikede i Hospitalkirken. Denne Skole var dels en Forberedelsesskole til Latinskolen og dels en Slags Realskole, hvor de af Byens Borgere, der var for fornemme til at tage til Takke med Almueskolen, satte deres Børn. Herfra kom Drengen inden længe i Latinskolen. Men

fra den danske Skole og Bisteds Undervisning havde han altsaa gode Minder.

II

BORGERSKOLEN I MØRKEGADE

Oplysningstiden, som Rationalismens Tidsalder kaldes, i Slutningen af det 18. Aarhundrede frembragte hos en Række ledende Personligheder megen Interesse for Folkeskolen — dengang kaldet Almueskolen — og dens Udvikling. *Ove Høegh-Guldberg*, der efter Struensees Fald 1772 fik den væsentligste Indflydelse paa Regeringens Førelse, var dog ikke stemt for Reformen. Han var Modstander af Seminariers Oprettelse og havde den Mening, at de almindelige Fag Religion, Læsning, Skrivning og Regning gav Bonden Oplysning nok. Disse Tanker var ikke alene begrænset til Bonden. »Det hele menneskelige Kjønn,« siger han, »taaler kun et vist Maal af Kundskaber, og enhver Stand maa derfor have sin visse Andel; det mere gør drukkent.«

Men 1784 var Guldbergs Regeringstid forbi, idet Kronprins Frederik — den senere *Frederik VI.* — det Aar blev konfirmeret og straks efter styrtede den Guldbergske Regering for selv at tage Magten. Med en beundringsværdig Virketrang kastede den sekstenaarige Prins sammen med de Statsmænd, han havde overdraget Regeringen, sig ud i et stort Reformarbejde.

Imidlertid var der allerede fra private Reformvenners Side gjort adskilligt baade for at oprette nye Skoler og forbedre Undervisningen i dem, der allerede fandtes.

Den tidligere nævnte Nic. Edinger Balle hørte til dem. Langt videre gik forskellige Godsejere, Brødrene Grev *Christian Ditlev Reventlow*, Kristianssæde paa Lolland, og Grev *Ludvig Reventlow*, Brahetrolleborg paa Fyn, Grev *Schimmelmann*, Lindenberg, o. fl.

Men nu kom altsaa Kronprins Frederik til Styret, og nu kom der Fart i Reformarbejdet. 1786 traadte den store Landbokommission sammen, 1788 løstes Stavnsbaandet, og 1789 nedsattes den store Skolekommission, der fik til Opgave at forberede en Reform af hele Landets Almueskolevæsen. Denne Kommission

bestod bl. a. af Brødrene Reventlow, Schimmelmann, Balle og Bastholm.

Man tog først fat paa Læreruddannelsen, og 1791 oprettedes det første Skolelærerseminarium i Kongeriget paa *Blaagaard* ved København. 1794 dimitteredes de første 14 Lærere derfra. Efter Københavns Bombardement 1807 blev dette Seminarium 1809 flyttet til Jonstrup, hvor det findes den Dag i Dag.

I Løbet af en halv Snes Aar havde den store Skolekommission sine vidtrækkende Skoleforslag færdige, men den store Skolebegejstring fra Firserne var Tid efter anden kølnet betydeligt. Efter at Forslaget havde hvilet hos Regeringen i flere Aar, blev det i stærkt modereret Form gennemført ved *Anordningerne af 29. Juli 1814 for Almueskolevæsenet i Købstæderne og paa Landet*.

Ifølge den førstnævnte Anordning skal der i enhver Købstad oprettes en eller flere *Borgerskoler*, hvori der gives Undervisning »i de for Almuen mest uundværlige Kundskaber«, hvilket vil sige Religion, Skrivning, Regning og Læsning. Til Læsebøger anvendes saadanne, der giver en kort Oversigt over Fædrelandets Historie og over Geografien, samt meddeler Kundskaber, der tjener »til Fordommens Udryddelse«. Ogsaa i Sang og — om muligt — i Gymnastik skal der undervises.

Borgerskolen deles i to Klasser. I første Klasse optages Børn, naar de er 7 Aar, men de kan begynde, naar de er 6. Her gaar de til omkring ved 10 Aars Alderen, hvorefter de flyttes op i anden Klasse, hvor de gaar, til de bliver konfirmerede.

I de større Købstæder, hvor der findes et tilstrækkeligt Antal Drengbørn — om Piger er der her ikke Tale — skal der oprettes *borgerlige Realskoler*, hvor de Børn, der ikke behøver nogen lærd Dannelse, »men dog bestemmes til en saadan Virkekreds, som fordrer særegne Kundskaber, kunne deri vorde oplærte.«

Og det er ikke lidt, der skal læres i disse Realskoler. Der skal undervises i: Læsning af dansk og latinsk Tryk og Skrift, Kristendom, Skønskrivning af dansk, latinsk og Frakturskrivning, praktisk Regning, elementær Matematik, Naturhistorie, Verdens- og Fædrelandshistorie, Geografi, Tysk, Fransk og tillige Engelsk, »saafremt Kjøbstadens Handelsforbindelse kunde give Anled-

ning.« Endvidere Tegning, Sang og Gymnastik. Dertil kommer saa, »at der i Søstæderne sørges for, at der kan gives Leilighed til en, i det Mindste forberedende, Undervisning i Styrmandskunsten, samt i Svømning.«

Realskolen skal som Borgerskolen have to Klasser, og man skal være fyldt 9 Aar, før man optages i 1. Kl. Mens Undervisningen i Borgerskolen er gratis, skal der i Realskolen betales Skolepenge. Dog kan der gives nogle Fripladser til ubemidlede. Hvor der ikke er et tilstrækkeligt Antal velstillede Forældre til at opretholde en saadan Realskole, kan Borgerskolen udvides med en tredje Klasse, og der kan om fornødent ansættes en Lærer til.

Som Førstelærer ved Borgerskolen (og Realskolen) ansættes en theologisk Kandidat som ordineret Kateket. Han prædiker nu og da, og foruden sin Løn ved Skolen oppebærer han Højtids-offer af Menigheden. Denne Forening af to Virksomheder tilsigter at lette Udgiften for Skolen.

Hvor Antallet af skolepligtige Børn overstiger 80, skal der saa vidt muligt ansættes flere Lærere eller oprettes flere Skoler.

Der var i 1814 ikke Seminarier nok til at forsyne alle Borger-skoler med seminarieuddannede Lærere. Derfor hedder det ogsaa i Anordningen, at ingen maa antages som Lærer ved en almindelig Borgerskole, »medmindre han besidder de fornødne Kundskaber til vel at forestaa et saadant Embede,« og desuden skal han være 20 Aar gammel.

Det nærmeste Opsyn med Købstadens Skolevæsen paalægges *Skolekommissionen*, der i de mindre Købstæder bestaar af Sognepræsten, Byfogden og to eller tre Skoleforstandere. Overopsynet med Skolevæsenet paahviler *Skoledirektionen*, der bestaar af Amtmand og Amtsprovst. Iøvrigt skal Biskoppen have nøje Tilsyn med Skolerne. Kateketen udnævnes af Kongen, de øvrige Lærere af Skoledirektionen efter Indstilling af Skolekommissionen.

For at Skolelærernes Løn ikke skal blive alt for tyngende for Købstadens Skatteydere, overtager de, naar de nuværende Kordegne afgaar, deres Virksomheder og Indtægter, idet hver Lærer nyder Kordegneindkomsterne for sit Skoledistrikt. Paa samme Maade med Klokkerembederne.

Der skabes i det hele en nøje Forbindelse mellem Borgerskolen og Kirken. Den tilsvarende Forbindelse mellem Kirken og Latin-skolens Disciple var ophævet nogle Aar før. I § 26 hedder det herom: »Forældrene kunne selv tage de mindre Børn med sig i Kirken, men de, som høre til den øverste Klasse i Skolen, og ere over 12 Aar gamle, skulle om Søn- og Helligdagene møde Skolelæreren ved Kirken og følge ind med ham, samt forblive der, saalænge Gudstjenesten varer. Forsømme nogen af disse, 2 Gange efter hinanden, Kirkegangen, maae, efter Skolekommissionens Bestemmelse, de samme Mulkter anvendes, som ved § 24 ere fastsatte i Henseende til Skoleforsømmelse. — Iøvrigt skal Skolelæreren anvise saa mange af Børnene Plads i Choret, som, foruden Konfirmanderne, der kunne rummes, og bør han dertil især vælge dem, som have de bedste Stemmer, og som bedst holde Tonen i Sangen.«

Det ses af ovenstaaende, at Forsømmelse af Skolegang medfører Bøder. Paa den anden Side er der ifølge Anordningen af 1814 ikke mere Skoletvang. Det havde der været siden *Christian den Femtes danske Lov af 1683*. I Anordningen af 1814 hedder det derimod, at Forpligtelsen til at lade Børn eller Tyende søge den offentlige Skole bortfalder for dem, der drager Omsorg for Børnenes Undervisning paa en saadan Maade, at Myndighederne kan godkende den. Skolepligt og Skoletvang er altsaa erstattet med Undervisningspligt.

Skoleanordningerne for Købstæderne og Landet stillede imidlertid saa store Krav til baade Befolkningens Pengemidler og dens Forstaaelse, at det skulde vare mange Aar, inden de fuldt ud blev gennemført. Nogle af Bestemmelserne blev i det hele vel kun Ønskedrømme. Man maa heller ikke glemme, at Tiderne var vanskelige. Aaret før Anordningens Udstedelse oplevede Landet Statsbankerotten i 1813, og senere kom den store Landbrugskrise fra 1818 til 1828.

I Hillerød blev der dog ret hurtigt oprettet en Borgerskole i en Ejendom i Mørkegade, den nuværende Nr. 12. Ifølge Skøde af 28. Februar 1815 sælger, skøder og afhænder »Iver Christian Aarøe, Kongl. Majestæts . . . virkelige Cancellieraad, Byefoged i Hillerød og Birkedommer i Frederichsborg District« den ham

tilhørende i Mørkegaden i Hillerød beliggende Gaard Matr. Nr. 104 »med dertil hørende Jordlod Nr. 82 i Hillerød Overdrev, og alle i bemeldte Gaard værende muur- og nagelfaste Indretninger saasom Vinduesskodder, Vindovne, Vask, Køkkenbord, Tinrække i Køkkenet og 5 Hylde i Spisekammeret m. v., en Hauge med Frugttræer, Græsningsret i Holmene efter Eiendommens Grundtaxt og Tørveskiær sammesteds,« alt for en Købesum af 5000 Rigsdaler Navneværdi, hvoraf 2000 er betalt kontant.

Paa Skødet findes en Tilføjelse, underskrevet af Sælgeren og paa Køberen, Hillerød Købstads, Vegne af de fire eligerede Borgere, som Borgerrepræsentanterne — den Tids Byraad — kaldtes: *C. Wineken, Maabr, P. Erlandsen og Henrichsen.*

I denne Gaard i Mørkegade indrettedes Hillerød Borgerskole. Den første Kateket og Førstelærer ved Skolen er *A. J. Tietke*, født 1782, død 1846, der beklæder Embedet fra 1818 til 1837. Før 1818 er Borgerskolen formentlig altsaa ikke kommet i Gang.

Biskop *Fr. Münter* visiterede Skolen den 30. Maj 1825 og skriver forskelligt derom i sin Visitatsbog. Der er to Klasser med ialt 93 Børn. Lærerne er ordineret Kateket Hr. Tietke, der karakteriseres som meget duelig, og Studiosus *Hager*, 66 Aar, der er duelig. Man har altsaa ikke naaet at faa en Seminarist som Andenlærer. Münter skriver iøvrigt: »Hillerød Borgerskole, som jeg besøgte om Eftermiddagen og som styres af den ordinerede Catechet Tietche, er en god Skole. Jeg var vel tilfreds med Læsning, Kristendom, Geographi og Historie. Ikkun Skrivningen maa bringes videre. Den er for ringe for en Borgerskole, hvilket ogsaa Præsten og Byefogden tilstode.« Han tilføjer, at Børnene sang meget godt.

Paa den følgende Side i Visitatsbogen vender Biskoppen tilbage til Visitatsen i Borgerskolen. »Jeg havde al Aarsag til at være veltilfreds med Børnenes Fremgang og de brave Læreres Flid,« men »Caligraphien« er det jo altsaa ikke saa godt med, »Ogsaa forekommer mig Skolens Lokale at være altfor indskrænket.« Der har altsaa kun været een Skolestue, hvor den ene Klasse gik om Formiddagen og den anden om Eftermiddagen. Münter giver til sidst Karakter for Ydelserne, det bliver for Læsning, Kristendom og Regning mg, men for Skrivning tg. —

Fra den store Verden kom imidlertid en ny Mode til Landet, det var *den indbyrdes Undervisning*. Den vandt — maaske ved sit militæriske Tilsnit — Frederik VI's Bifald, og 1822 tillod en kongelig Resolution, at Metoden indførtes i alle Borger- og Almueskolars nederste Klasser. Kongen støttede den nye Undervisningsform i den Grad, at han lod forstaa, at Metodens Modstandere ikke kunde regne med at være hans Venner!

Den indbyrdes Undervisning blev 1824 Hovedfag ved Seminarierne, og 1833 var den indført ved over $\frac{4}{5}$ af Landets Børneskoler. Undervisningen omfattede Læsning, Skrivning, Regning og Geografi. Undervisningsstoffet var udformet i Tabeller, som blev gennemgaaet paa Kommando under Medvirkning af en Række Bihjælpere, idet Læreren ved Hjælp af Stød i en Fløjte satte Arbejdet i Gang.

Metoden var bedst egnet til Steder, hvor der var et stort Antal Børn og faa Lærere, i det hele, hvor Folkeskolen stod paa et lavt Trin. Til vort Land egnede den sig ikke. Fra forskellig Side blev den da ogsaa stærkt angrebet, dels paa Grund af sin mekaniske Karakter og dels som Følge af den megen Tidsspilde, som den ved sin vidtløftige Form medførte. I 1830'erne kom den paa Grund af Modstanden atter i Tilbagegang og forsvandt efterhaanden helt.

Inden vi gaar videre, er der et andet Udtryk, som vi maa klare, og det er Ordet *Friskole*. Inden for Købstadkommunerne betegner dette en offentlig Skole, hvor der ikke betales Skolepenge. I Virkeligheden fik Benævnelsen Friskole en Bitone i Retning af Fattigskole.

Udtrykket ligger altsaa langt fra det, der inden for den grundtvigske Verden forstaas ved Friskole. Netop i denne Tid, 1952, er det hundrede Aar siden, de første Friskoler med C. Kold som den førende Kraft oprettedes. Ideen i disse Skoler, som især fandt Udbredelse paa Fyn, var den, at Forældrene selv skulde oprette deres Skole og ansætte en Lærer, der ejede samme aandelige Syn som de.

Ordet Friskole kan altsaa være Betegnelse for to vidt forskellige Ting.

I 1837 var Tietke fratraadt som Kateket, og Embedet var overtaget af C. G. Schaper, født 1808 og død 1870.

Aaret efter, 1838, visiterede Biskop J. P. Mynster, født 1775, død 1854, Sjællands Biskop 1834-54, den 19. Maj Hillerød Borgerskole. Han gør i sin Visitatsbog først Rede for de ydre Forhold. Skolen har sin egen meget gode Gaard, hvori der er to smukke Skolestuer og Bolig for Kateketen, der prædiker i Hospitalet hveranden Søndag og de samme Søndage i Slotskirken. Der er 139 Børn fordelt i 2 Klasser og øverste Klasse igen i 2 Afdelinger. Skolen har to Lærere, foruden Kateketen *Hans Høegh Erslev*, der desuden er Kirkesanger og Klokke samt Byens Kæmner.

Om den 29-aarige Kateket Schaper, der har alle Fag i øverste Afdeling med Undtagelse af Regning, Sang og Gymnastik, som Erslev underviser i, samt Religion i første Afdeling, hedder det, at »han har en god Villie, men er endnu en uøvet Lærer. Fremgangen er vel efter Omstændighederne ret god, men Religionsundervisningen temmelig simpel, i Historien, den danske, holder han sig mere til den gamle, end til den nyere, i Geographien havde vi nogle Brokker af den physiske, men kun lidet om Lande og Stæder. Lidt, meget lidt, Tydsk, lidt Naturhistorie; Geometrie nævnedes ogsaa, men derpaa var endnu ikke taget fat.«

Erslev faar en smuk Omtale. Han »er en særdeles duelig Lærer, og en meget drivtig Mand. Han har et godt Embede, men maa svare en betydelig Afgift til sin gamle Formand. Alle hans Underviisningsgjenstande gik meget godt, ogsaa det lidt Historie og Geographie, der læres i første Afdeling. Sang og Gymnastik udmærket. Indbyrdes Undervisning Mg.«

Det er dog ikke saadan, at Mynster finder alt i bedste Orden. »Skolen kan,« siger han, »ikke ret hæve sig dels formedelst megen Skoleforsømmelse, hvorimod Skolecommissionen nok er temmelig ligegyldig, dels fordi Fattig- og Borgerskolen ere forenede. Man har vel tænkt paa at adskille dem, men mangler endnu Evne. Ingen Haandgierningsskole, et Hus er vel anskaffet dertil, men den er ikke kommen istand, og Commissionen vil sælge Huset, dersom den maa.«

Dette var i Aaret 1838. Kateketerne blev ikke Livet ud i Hille-

Borgerskolen, Østergade 12.

H. Rathlach fot.

I Forbygningen boede Kateketen, paa Kvisten en ugift Lærer.

I Sidebygningen fandtes de to Skolestuer.

rød, idet de ganske naturligt søgte over i et Præsteembede, saa snart det var muligt. Tietke var der i 19 Aar, men Schaper kun fra 1837 til 1844, altsaa i 7 Aar, og hans Efterfølger *St. D. E. Schrader*, født 1814, død 1894, beklædte Embedet fra 1844 til 1858.

Det var i hans Tid, i Aaret 1847, at Biskop Mynster visiterede anden Gang i Hillerød. Der var i Mellemtiden sket det, som Mynster ønskede, og som vel ogsaa kunde siges at være i Skoleanordningens Aand, at Skolen var blevet delt i to, Borgerskolen og Friskolen. Inden for Borgerskolen er der oprettet en Realskole. Børneantallet er ialt 104, deraf 31 i Realskolen. Om Borgerskolen hedder det, at Lokalet er særdeles godt. Med de to Lærere, *St. D. E. Schrader*, 32 Aar, og *H. H. Erslev*, 42 Aar, er Mynster veltilfreds, »de ere begge fortrinlige Lærere, flittige og agtværdige.

Gienstandene ere de sædvanlige, Tegning (Schrader) og Sang (Erslev) meget godt. Indbyrdes Undervisning og Gymnastik kunde ei prøves formedelst Regn.«

Friskolen, der som nævnt nu er adskilt fra Borgerskolen, findes i samme Gaard, hvor der er en meget god Skolestue og et Værelse til Læreren, hvis Løn kun er 150 Rdl. Der er 87 Børn. Læreren, *Job. Chr. Emanuel Brasch*, der er 31 Aar og Seminarist fra Jonstrup, »er meget brav og katechiserer meget godt.« Biskoppen giver Karakterer, og de falder saaledes ud: Øverste Klasse: Læsning g×, Skrivning mg, Religion mg, Regning mg, Sang mg. Men nederste Klasse stod tilbage: Indbyrdes Undervisning tg÷, Gymnastik ikke prøvet.

Kantor H. H. Erslev, der, som Biskop Mynster udtrykte det, var »en meget drivtig Mand«, var tillige i en længere Aarrække »Syngelærer« ved Latinskolen.

Hans gode Evner som Kirkesanger giver sig Udtryk i Biskop Martensens Antegnelser i *Liber daticus* fra Visitatsen 1855. *H. L. Martensen*, født 1808, død 1884, Mynsters Efterfølger som Sjællands Biskop 1854-84, visiterede i Frederiksborg Slotskirke den 18. September og i Skolerne samme og følgende Dag.

Herom hedder det: »I Borgerskolen var Tilstanden i det Hele tilfredsstillende. Med megen Glæde bivaanede jeg Prøven i den foreløbigt oprettede Realskole, og bevidner de duelige og nidkjære Lærere, saavelsom den fortrinlige Lærerinde Frøken Beck, min Paaskjønnelse og Tak, idet jeg ønsker Skolen fremtidig Bestaaen og Fremgang.«

Den 11. Juli 1869 visiterede Martensen anden Gang i Slotskirken. Skolerne besøgte han den foregaaende og følgende Dag. Der var imidlertid sket forskellige Forandringer i vor Bys Skole. Den tidligere nævnte Realskole var kun for Drengene, men for at Pigerne ogsaa kunde faa en noget videregaaende Undervisning, var der blevet oprettet et saakaldt »Pigeinstitut«. Hvornaar det skete, vides ikke, men det nævnes i hvert Fald 1862, idet der det Aar blev besat en »Medhjælperindeplads ved Realpigeinstitutet i Haandgjerning.« Den heldige blev J. Brummerstedt.

Vi naa nu frem til den Tid — Tresserne og Halvfjerdserne — hvorfra der er opbevaret en og anden Skoleprotokol, og selv om

de ikke er ført med den fremtidige Historikers omfattende Nysgerrighed for Øje, giver de dog en Række Antydninger, og paa Grundlag heraf vil vi forsøge at danne et Billede af den Tids Skole i vor By.

Skolen skød efterhaanden Ham, og dertil var to væsentlige Aarsager. Børnetallet øgedes og sprængte efterhaanden Friskolens Rammer. Det var den ene Grund. Den anden var den, der til enhver Tid er den betydeligste Aarsag til Forandring og Fremskridt: Kritikken over det bestaaende. Der er i Livet — i det smaa og i det store — en altid levende Rytme, der kan udtrykkes i Ordene: Kritik og Fremskridt. Kritik og Fremskridt, og denne Rytme fandtes ogsaa her.

Vi har tidligere nævnt, at Borgerskolen — Friskolen — havde til Huse i Ejendommen Østergade 12, der ligger op til Kirkegaarden. I den anseelige Forbygning, der staar endnu og med sin værdige Alder vidner om gamle Dages Byggestil, var der Bolig for Kateketen i Stuen og i de senere Aar for en ugift Lærer paa Kvisten. I Sidebygningen havde Friskolen Lokaler.

Grunden til Nr. 12 er temmelig dyb, og fra Kirkegaarden ser man en lang Bygning, der støder lige op til Skellet. Den første Del er Bindingsværk, den sidste Grundmur. Denne Del er nyere, idet den er opført først i dette Aarhundrede af Vognmand *Lars Jensen*, der i mange Aar ejede Stedet. Den første Del af Bygningen er den gamle Borgerskole med dens to Skolestuer.

Trangen til en videregaaende Undervisning medførte — som tidligere nævnt — at der oprettedes en Realskole for Drengene. Den benyttede oprindelig den ene af de to Skolestuer i Mørkegade 12, men da Pladsen efterhaanden blev for kneben, maatte man leje Lokaler et andet Sted. Der fandtes ikke dengang Gade-numre som nu, kun Matrikelnumre, og de er siden ændrede, men det har været i en Ejendom længere henne i Gaden, den nuværende Nr. 20, som i mange Aar ejedes af Smedemester og Jernstøber *Jochumsen*, der selv boede i Slotsgade. Det passer ogsaa med, at der ifølge Skattelisten for 1876 boede en af Skolens Medarbejdere, Lærer *Brodthagen*, i Ejendommen. Samme Liste viser, at Kateket *Jensen* og Lærer *Bredsgaard* boede i Nr. 12, samt at *Jensen* er ansat til en Indtægt af 2000 Kr. og de to Lærere til

hver 1000 Kr. Det ses ogsaa, at Kateketen har haft to Piger, der er sat i Skat af en Indtægt paa 200 Kr. hver.

Realskolen var kun for Drengene, og efterhaanden mentes det nødvendigt ogsaa at gøre noget for Pigerne, hvorfor der oprettedes det nævnte Pigeinstitut, undertiden ogsaa benævnt Pige-Realskolen. Til den lejede man to Skolestuer hos Købmand G. Schjøtt, Helsingørsgade 33. Denne Købmand har vel været af hollandsk Afstamning, hans fulde Navn var nemlig Georg Dankwart van der Erpekum Schjøtt. De to Lokaler, som tjente til Skolestuer for Pigerne, findes iøvrigt endnu i Bagbygningen, hvorfra der er den smukkeste Udsigt over mod Slottet. Det største Lokale, som nu er Ejeren, Banehaandværker P. Fr. Petersens Værksted, har iøvrigt oplevet en Del. Efter at Pigeskolen blev ophævet 1877, var det i nogle Aar Lokale for teknisk Skole. I Frikvartererne smuttede Drengene over i en Beværtnings, der dengang fandtes overfor, og købte søde Snapse. Det strammede op. Siden fik Teknisk Skole sin egen Bygning, men et Stykke Tid ind i dette Aarhundrede var Lokalet i en Aarrække Kirkerum for en Kirkeafdeling, der hed Katolsk-apostolsk Kirke. Paa den ene Endevæg ses endnu Dekorationer, der minder om, at her engang stod et Alter.

Baade Realskolen og Pigeinstitutet var Betalingsskoler, men der gaves en Del Fripladser til begge Skoler, flest til Realskolen, hvor Elevtallet var adskilligt større end i Pigeinstitutet.

I Friskolen, hvor langt det største Antal Børn gik, var der Hverandendagsundervisning. I 1874 approberer Skolekommissionen et Andragende fra Lærerne om, at der indføres Hverdagsundervisning. I Friskolen var der fire Klasser, d. v. s. kun tre fortløbende. I første og anden Klasse gik Drengene og Piger sammen, men derefter blev de delt i en 3. Drengeklasse og en 3. Pige-klasse. Det har altsaa været ordnet saaledes, at to Klasser gik om Formiddagen og to om Eftermiddagen.

Skolestuerne var kummerligt smaa. Der findes en Opgørelse fra 1874 over de 7 Skolelokalers Rumfang. Den er opgivet i Kubikfod, men angives her tillige i m³:

Friskolens øverste Klasse	3300	Kubikfod	103 m ³
« nederste «	3700	«	116 «
Realskolens 3. Klasse	2079	«	65 «
« 2. «	3365	«	105 «
« 1. «	2340	«	73 «
Pigeskolens 2. «	1392	«	43 «
« 1. «	2483	«	77 «

Der har naturligvis været lavt til Loftet. Regner man med 2 Meter, har Gulvfladen i den største Skolestue kun været 58 m², hvilket svarer til 6×9,67 m. Udregnet paa samme Maade har den mindste Skolestues Gulv været noget lignende som 4×5,38 m, altsaa det samme som en almindelig Stue i et lille Privathjem. Men det var sikkert i den, der var forholdsvis bedst Plads.

Iøvrigt mærkedes dengang som nu Tidens Krav, de var blot andre i de Tider. I 1871 kom Loven om Indpodning af Kokopper. Alle Børn skulde podes og Attester afleveres til Skolen. Man begyndte med Realskolen og endte med Friskolen. 1873 kom Loven om ny Mønt. Rigsdaler, Mark og Skilling blev afløst af Kroner og Øre. Det medførte, at man skulde have nye Regnebøger. Det gav megen Ulejlighed for Lærerne og naturligvis ikke mindre for de større Børn, der allerede i nogle Aar havde regnet med den gamle Mønt.

I Skolekommissionen, hvor Sognepræsten, fra 1863 *C. Hostrup*, og flere andre havde Sæde, var vel nok *J. Reinhard*, Overlærer ved Latinskolen, den ledende Mand. Han var Medlem af Byraadet i 30 Aar fra 1861 til 1891 og ligeledes Medlem af Skolekommissionen i mangfoldige Aar. Han gjorde her et betydeligt Arbejde, men derom senere.

Ved Skolekommissionens Møde den 14. Maj 1862 meddelte Farver *Budtz*, at Badehuset i Teglgaardssøen var at erholde til Leje for 20 Rdl. til Badning for Real- og Friskolens Dreng. Det vedtoges at leje det til bemeldte Betaling. En Befalingsmand, Gymnastiklærer *Carlsen*, blev antaget som Gymnastik- og Svømmelærer, men nu vilde Uheldet, at det blev en noget kølig Sommer, og der viste sig ikke saa lidt Uvilje baade fra Forældrenes og Børnenes Side mod Svømningen.

Skolekommissionen søgte at lempe sig frem ved den 9. Juli at tilskrive Carlsen, at han ikke skulde føre Børnene til Svømning, naar Temperaturen saavel i Luften som i Vandet var under 12⁰, og selv med 12⁰ kun, naar det ikke var Blæst eller Regn. Er det Blæst, skal han »gymnasticere« med dem paa Pladsen.

Men det hjalp ikke. Skolekommissionen var ved at faa graa Haar i Hovedet, og man endte med at skrive til Skoledirektionen og bede om Raad. Man beklager sig over den »utidige Ængstelse«, der vises saavel fra Forældrenes som Børnenes Side »og det mere fra den saakaldte Middelklasse end egentlig fra den lavere Classe«.

Men selv en kølig Sommer faar Ende, og det viste sig, at Anstrengelserne bar Frugt. Det har sikkert været med en vis Tilfredsstillelse, at Skolekommissionen den 27. August vedtog at tildele Gymnastiklærer Carlsen et Gratiale paa 5 Rdl. paa Grund af hans ved Undervisningen udviste Iver og Elevernes gode Fremgang.

Naar Enden er god, er alting godt.

Men allerede Aaret efter bliver Carlsen udkommanderet, og Overkommandersergent *Saande*, der er Gymnastiklærer ved Latinskolen, bliver ansat i hans Sted. Han faar 2 Mark i Timen og skal selv skaffe Lokale til Gymnastikken. Hertil anvendes Latin-skolens Gymnastiksal. Iøvrigt er Vikarlønnen i 1864 for to Vikarer 24 Sk. — 50 Øre — pr. Time.

Man hjælper sig, som man kan, og paa Realskolen underviser Snedkermester *Neergaard* i Tegning. Det gør han uden Vederlag, men efterhaanden bliver han — forstaaeligt nok — træt af det, og saa bliver man nødt til at give ham Timeløn, hvorefter han fortsætter.

Med Disciplinen gaar det ikke altid lige godt. Mest kniber det vel i Friskolen, hvor Drengene klatrer i Træerne paa Legepladsen, rider paa Plankeværket og render ud paa Gaden i Frikvarteret, og det vil Lærerne ikke have. Alle Børnene har naturligvis heller ikke været lige søde, ligesom der var Forældre, som lod deres Børn forsømme uden Grund og, naar de blev idømt Mulkt, ikke vilde betale denne. I 1864 meddeles det Skolekommissionen, at 4 Personer havde afsonet deres til Skolekassen skyldige Mulkter med Vand og Brød.

Iøvrigt havde Skolen ogsaa sine Fejl. I Friskolen skulde Kateketen og en af de andre Lærere hver holde sin Skolestue ren, og det blev ikke gjort lige godt. En af Skolestuerne blev kun gjort ren to Gange om Ugen, og da der blev klaget over det, lovede vedkommende, at det skulde blive bedre, idet han nu vilde holde Opsigt med den Dreng, der gjorde Arbejdet!

En meget betydningsfuld Ting var det, at Lokalerne var haabløst smaa. Der var Tider op i Halvfjerdserne, hvor der i Friskolen var 70-80 Børn i een Klasse. Hvordan skulde de kunne faa Vejret? Hvordan skulde de kunne sidde rolige, klinet op af hinanden, som de var? Og hvordan skulde Lærerne kunne under- vise under de Forhold? Det gik heller ikke altid lige godt. En Lærer var blevet for gammel og fik Tilhold om at holde Hjælpe- lærer. En Kateket forstod ikke ret sin Stilling. Der blev nu og da fra enkeltes Side taget vel haandfast paa Tingene.

Alt i alt maa det siges, at Friskolen trængte til Fornyelse baade indvendig og udvendig. Det fik den i 1877, og herom skal der fortælles i næste Afsnit.

III

HILLERØD KOMMUNESKOLE

Den 18. Marts 1867 skete der det, at et Medlem af Skolekommissionen, Købmand *Vilh. Bruhn*, stillede Forslag om, at der opførtes en ny Kommuneskolebygning med Lokaler saavel til de offentlige Skoler som til Bolig for Lærerne ved disse. Skolekommissionen vedtog Forslaget, men man ønskede en detaljeret Plan og foreslog, at der bevilgedes 25 Rdl. dertil.

Sagen gik til Kommunalbestyrelsen — fra 1868 benævnet Byraadet — der var enig med Skolekommissionen og stillede indtil 100 Rdl. til Raadighed for Tilvejebringelsen af de ønskede Tegninger og Overslag til en saadan Bygning.

Der indkom 4 Tegninger og Overslag, og Skolekommissionen var mest stemt for en Plan, der var udarbejdet af Arkitekterne *V. Dablerup* og *Bøttger*, naar forskellige Ændringer blev foretaget.

Men hvor meget vilde det hele koste? Saavel blandt Skatteyderne som hos Byraadet opstod der Betæneligheder med Hensyn til de økonomiske Byrder, man vilde paatage sig ved Opførelsen af en saadan Bygning og Opretholdelsen af de tre Skoler, hvoraf Friskolen var nødvendig og Realskolen ønskelig.

Blandt andet paavirket heraf vedtog Skolekommissionen i Februar 1868, at ingen af de indsendte Planer var egnede til at lægge til Grund for den nye Skoles Opførelse, hvorfor den udløvede Præmie ikke kunde udbetales. Sagen blev altsaa stillet i Bero.

Man kunde godt fristes til at sige, at nu var man lige vidt, men det er ikke rigtigt. Sagen var sat under Debat, hvilket var af megen Betydning. Drøftelsen blev ganske vist baade lang og trang. Der skulde gaa over 10 Aar fra den Dag, Planen blev fremsat, til den Dag, Skolen stod færdig og blev indviet den 27. November 1877.

Her skal ikke gøres Rede for alle de Forhandlinger og Stridigheder, som Skoledrøftelserne medførte — det kunde fylde en hel Bog — men kun anføres Træk af særlig Betydning.

Det var som tidligere nævnt Overlærer Reinhard, der var den drivende Kraft i Skolesagens Behandling. Under en længere Debat i Byraadet den 8. Oktober 1874 fremhævede Borgmester *Scholten*, at Trangen til Oplysning var levende, hvilket gav Reinhard Anledning til at udtale, at ved et forbedret Skolevæsen vilde Fattigbyrden med Tiden blive mindre.

Det er ikke sikkert, at alle Byraadets Medlemmer var lige saa fremsynede som han, men Tanken er utvivlsomt rigtig. Bedre Oplysning vil altid skabe større Indtjeningsmuligheder og dermed mindske Fattigdommen.

Allerede inden det nævnte Møde havde Reinhard i 1874 udarbejdet et Forslag til Omordning af Friskolen. Om Nødvendigheden heraf var der efterhaanden opnaaet Enighed i Byraadet, og den 11. November 1875 var man naaet frem til at drøfte den nye Skoles Beliggenhed. Herom var man ikke enig, men Reinhard holdt fast ved det, som var Hovedsagen: I hvert Fald er den nye Bygning en Nødvendighed. Det er uforsvarligt at benytte den gamle længere end højst nødvendigt. Udvalget gaar i en

stadig Ængstelse for, at en Ulykke skal ske. Vi kan ikke paatage os Ansvaret for Afbenyttelsen af den gamle Bygning, hvor der undervises 70-80 Børn i eet Lokale.

Det var ikke til at komme udenom. Man vedtog da at bygge en ny Friskole, og 1876 købte man af Tømrermester *F. W. Abben* en Byggegrund paa 7100 Kvadratalen à 60 Øre, hvilket ialt beløb sig til 4260 Kr. Grunden er den nuværende Ndr. Banevej 6, men dengang var der ikke noget, der hed Ndr. Banevej, man benyttede det mere almindelige Udtryk »Veien til Jernbanen«.

Fremtiden viste iøvrigt, at Grunden var for lille, hvorfor man købte to Naboejendomme i Østergade for paa den Maade at skaffe mere Plads. Til Bygningen anvendte man en Tegning af Arkitekt *Abrahams*.

Men dernæst var der Spørgsmaalet om Realskolen. Den havde været i jævn Tilbagegang fra 1872, da den havde 70 Elever, til 1877, da den kun havde 42 (11,15 og 16 i de tre Klasser). At opretholde den som kommunal Virksomhed fandt man for dyrt, men mange var ogsaa imod, at den helt forsvandt.

Da viste Latinskolen sin Interesse for Sagen. Ifølge Lov af 1871 var de to nederste Klasser i de lærde Skoler blevet ophævet, hvad der dels gav et Tomrum ved Skolerne og dels færre Elever. Latinskolens Lærere oprettede da en privat Forberedelsesskole — en saakaldt Elementarskole — hvor Drengene i 8-9 Aarsalderen kunde optages og efter 3 Aars Skolegang gaa over i Latinskolen.

Rektor for denne Skole var fra 1864 til 1889 *Carl Berg*. Han foreslog da i Forbindelse med flere andre, at Realskolen gik over i Elementarskolen, hvorfra Eleverne fortsatte i Latinskolen, der ligesaa fuldt var en Realskole som en lærd Skole, og her kunde de saa ved Udgangen af 3. Klasse i en Alder af 14-15 Aar underkaste sig den lille og ved Afslutningen af 4. Kl. den store Præliminæreksamen.

Efter grundige Drøftelser blev denne Plan virkeliggjort, idet Byraadet støttede Elementarskolen med et aarligt Tilskud paa 1200 Kr. i Form af hele og halve Fripladser.

Med Hensyn til Pige-Realskolen traf man den Ordning, at den blev videreført som Privatskole, men med Støtte af Kommunen, der ydede et Tilskud paa 1000 Kr. til Fripladser. Leder

af Skolen blev Frk. Beck, der hidtil havde været kommunalt ansat. Hendes Virksomhed blev dog ikke lang, idet hun forlod Byen, hvorefter Byraadet 1880 overdrog Skolen til Fru M. Lund — Professor Wesenberg-Lunds Moder — der videreførte Skolen under Navnet *Fru M. Lunds Pigeskole*.

Saa vel Dreng- som Pige-Realskolen blev som kommunale Virksomheder ophævet ved Skoleaarets Slutning 1877. Aaret efter, 1878, havde Frederiksborg lærde Skole 55 Disciple, Elementarskolen, der havde indoptaget Realskolen, 71 og en Smaaskole for Begyndere 15 Disciple.

Der var naturligvis meget at gøre, inden den nye Friskole eller Kommuneskole stod færdig, og det hele var organiseret. Helt uden Pudsigheder gik disse Forberedelser heller ikke af. I Byraadmødet den 11. Oktober 1877 maatte Reinhard oplyse, at Skolekommissionen ikke var i Besiddelse af nogen Afskrift af den til Ministeriet indsendte Indstilling angaaende Skolevæsenets nye Ordning. Da man ikke kunde huske, hvilke Lønninger der var tillagt de forskellige Funktionærer, var man ude af Stand til at lægge Budget, ligesom man heller ikke kunde opslaa Pedelposten ledig. Han foreslog, at man søgte tilvejebragt en Afskrift af Indstillingen.

Dette vedtoges!

Tre Uger efter holdt Byraadet atter Møde, og da maa Afskriften formentlig være bragt til Veje. Man vedtog i alt Fald, at Pladsen som Skolebetjent i den nye Skolebygning skulde lønnes med 250 Kr. aarlig foruden fri Bolig og Brændsel. Derfor er han pligtig til at besørge Skolens Portner- og Budtjeneste, samt Rengøring o. lign.

Den nye Friskole, der Byggepladsen iberegnet havde kostet 52.000 Kr., blev indviet Tirsdag Eftermiddag den 27. November 1877 ved en Sammenkomst, hvor Skolens Elever og en talrig Forsamling af indbudte var til Stede.

Overlærer *Reinhard* gav en Oversigt over de Forhandlinger, der havde ført til den nye Skoleordning. Borgmester *Scholten* fremhævede Folkeoplysningens Betydning i et frit Land, og Provst *L. Jürgensen*, Frederikssund, udtalte gode Ønsker for Arbejdet i den nye Bygning, hvis lyse og smukke Lokaler efter

Hillerød Kommuneskole, opført 1877.

H. Rathsch fot.

hans Tro vilde faa en opløftende Betydning baade for Lærere og Elever. Han bad Fadervor og sluttede med Velsignelsen. Til sidst havde Lærer *Erslev* Ordet.

Det har utvivlsomt været følt som en Lettelse baade for Lærere og Elever at forlade de klumre Lokaler i Mørkegade for at tage Arbejdet op i Klasseværelser, hvis Rumfang var omkring dobbelt saa store.

Skolen var delt i fem Klasser saaledes, at Drengene og Piger gik sammen i de fire yngste Klasser, medens 5. Kl. var delt i en Drengeklasse og en Pigeeklasse. Klassesdelingen var altsaa betydelig bedre end hidtil.

I nederste Etage havde de to Femteklasser deres Skolestuer

paa 206 m³ og 172 m³. Paa 1. Sal var der et Gavlværelse paa 210 m³ samt to andre Skolestuer paa 176 m³ og 210 m³. Endelig var der en lille 1. Kl.s B paa 86 m³.

De fire yngste Klasser gik i Skole fra Kl. 8-12 og de to Femteklasser fra 1-4. Naar der ingen Undervisning var fra 12-1, skyldtes det, at Kl. 12 var Spisetid for alle de Hjem, hvorfra Børnene kom.

Naar de yngste Børn havde længere Undervisningstid end de ældre, var Aarsagen den, at mange af disse havde Formiddagspladser, Drengene i Forretninger og Pigerne i Huset, hvorfor deres Skoletid maatte ligge om Eftermiddagen. Man drøftede senere en mulig Udvidelse af Eftermiddagsundervisningen til Kl. 5, men det strandede paa den Omstændighed, at Børnene fra Overdrevet saa ikke kunde naa hjem, inden det blev mørk Aften. Desuden var Skolens Belysning utilstrækkelig.

Ved Embedsledighed 1877 blev Kateketembedet ophævet, og der blev ved den nye Friskole ansat en Overlærer og Inspektør, der fik Bolig paa Skolen. Valget faldt paa cand. theol. C. *Aarestrup*, der var Lærer ved Realskolen, og som havde været i Kommunens Tjeneste siden 1855.

Den nye Skole, hvis Facade ses til venstre for Skoleporten, havde ogsaa en Gymnastikbygning, der gik i en Vinkel paa Skolebygningen tværs over den nuværende Skolegaard.

Den var forholdsvis lav og uden Loft, saa selve Salen gik helt op til Taget. Her blev *Frederik Petersen*, der havde været Korporal og nu drev Købmandsforretning i Helsingørsgade 33, Gymnastik- og Svømmelærer.

Den Dag, han indfandt sig for at tage fat paa Undervisningen, mødte han en meget livlig Skare Dreng. Det var tydeligt, at den nye Gymnastiklærer skulde prøves af. »Hvor er Spanskrøret?» spurgte Petersen. »Det sidder deroppe!« svarede en af Drengene grinende og pegede op under Taget, hvor Spærene mødtes. »Vil Du saa se, Du kan komme op og faa det ned, Dreng!« raabte Petersen, og Drengen entrede som en Kat op ad en af Spærene for at faa pillet den eftertragtede Genstand ned.

Men da Petersen senere fortalte Historien til sine paarørende,

tilføjede han: »Jeg begriber ikke, at jeg turde.« Det kunde jo være gaaet galt.

Svømmeundervisningen i Teglgårdssøens ikke altid lige klare Vande gav godt Udbytte. Der var Dreng, som lærte at svømme saa godt, at de, naar Petersen kastede en Tiøre ud i Vandet, kunde stikke paa Hovedet ned og snuppe den, inden den naaede Bunden. At Tiøren saa var vedkommende Drengs Ejendom, er en Selvfølge.

Iøvrigt var Interessen for Skolens Undervisning i mange Hjem ret begrænset. I en Lærerraadsprotokol fra 1881 hedder det, at de Forældre, hvis Børn søger Kommuneskolen, synes at ønske deres Børn saa meget som muligt fri for Skolen.

Her anvendes Ordet Kommuneskole i Stedet for Friskole, der forlængst havde faaet en Bitone, som ikke virkede højnende. Nævnte Udtryk blev officielt indført 1880, idet man det Aar anskaffede en »Stemplingsmaskine« med *Hillerød Kommuneskole*.

Børnetallet vokser, og i 1885 oprettedes en ny Klasse, saa der nu er Fællesskole i de 5 yngste Klasser, hvorefter der følger en 6. Drengeklasse og en 6. Pigeeklasse.

Vi maa imidlertid ikke glemme, at Skolen 1891 oplevede den baade interessante og spændende Begivenhed, som en Bispevisitats er. Den 11. Juli visiterede Biskop *B. J. Fog* Skolerne og skriver herom i Kaldsbogen: »I Hillerød Communeskole fandtes Tilstanden i det Hele tilfredsstillende og skal være i Fremgang. I Nyhusenes Skole kunde den endog betegnes som meget tilfredsstillende. Iøvrigt gik Skolerne ikke udover hvad der læres i almindelige Landsbyskoler. En højere Borgerskole findes ikke, men kunde vist være ønskelig.«

Omtrent paa samme Tid skete der to Ting, der fik Betydning for Skolen. 1889 kom der en ny Mand til Byen, idet *C. Iversen* blev Rektor for Latinskolen, hvilken Stilling han beklædte til 1902. 1891 blev han Overlærer Reinhards Efterfølger som Medlem af Byraadet, og her havde han Sæde til 1909. Rektor Iversen blev Formand for Skoleudvalget og fik i de kommende Aar megen Indflydelse paa Kommuneskolens Udvikling.

I Aaret 1891 følte *C. Aarestrup* sig efter de mange Aars Ar-

bejde træt og søgte sin Afsked. I Begyndelsen af 1892 efterfulgtes han af *P. Petersen*, der med stor Arbejdskraft og Livsmod kastede sig ind i Skolens og Byens Oplysningsarbejde. 1896 fik han stiftet *Hillerød Folkebibliotek*, der fik Lokale i Kommuneskolen, hvad den har den Dag i Dag, men paa et andet Sted. Med et Par kortere Afbrydelser var Petersen Bibliotekets Leder fra Starten og til 1933. I Aaret 1904 oprettede Hillerød Industrieforening paa Skoleinspektør Petersens Foranledning *Hillerød Haandværkerdagskole*, en Skole for »Haandværkets Husmænd«, som han udtrykte sig. Skoleinspektør Petersen og Rektor Iversen fik meget — og godt — Samarbejde.

Lønningerne var i hine Tider meget uensartede. Ifølge en Skrivelse fra Skoledirektionen af 20. Oktober 1893 laa de saaledes for Hillerød Kommuneskoles Vedkommende:

Overlærerembedet afrundet til 2129 Kr., stigende til 2529 Kr.	
Andenlærer- og Kantorembudet	3289 «
Tredielærerembedet	1659 «
Fjerdelærerembedet	1099 «
Førstelærerindeembedet 1010 Kr. stigende til	1210 «
Andenlærerindeembedet	782 «

Iøvrigt forøges Lærertallet stadig i Forhold til det stigende Børnetal. Dette er 1894: 354, fordelt i 11 Klasser, hvoraf 7 gaar om Formiddagen og 4 om Eftermiddagen. Helt tilfreds med denne Ordning er Lærerne ikke. Da der er 8 Lærerkrafter, burde der ogsaa være 8 Formiddagsklasser, for at alle kunde være beskæftigede fra Morgenstunden. Men Skolen mangler Plads. Der klages ogsaa over, at den mangler et Lærerværelse.

Skolens Legeplads havde hidtil været begrænset af Skolebygninger ved de to Sider og et Plankeværk ved de to. Langs Plankeværket var der paa et Stykke plantet Valnøddetræer og ude paa Fortovet stod der nogle skæve Popler og skabte Idyl.

For at afhjælpe Pladsmangelen blev der i 1896 Vest for Legepladsen modsat den egentlige Skolebygning opført en Bygning med 4 Klasseværelser. Den blev siden kaldt »Prinsessefløjen«, fordi Lærerinderne, som underviste de smaa, havde til Huse her.

Skoleplanen ændres derhen, at der gaar 8 Klasser om Formid-

dagen og 5 om Eftermiddagen, og denne Ordning er Lærerne særdeles tilfredse med. Fremtidig lægges Undervisningen saaledes, at de ældste Børn faar de fleste Timer, idet de kommer til at gaa om Formiddagen, mens de yngre Klasser gaar om Eftermiddagen.

En af Lærerinderne er dog ikke enig i denne Ordning, idet *Olga Saande* beklager sig over, at ældste Pigeklasse omflyttedes til Formiddagsklasse, hvorved mange Piger bliver berøvet deres Pladser ved huslig Gerning i de forskellige Hjem og saaledes undrages en god Uddannelse til deres fremtidige Gerning, ligesom de hindres i at yde deres Forældre en økonomisk Støtte.

Man havde i nogle Aar haft en Skoletandlæge, og *B. Christensen* havde beklædt dette Hverv uden Vederlag. 1901 opføres paa Budgettet 300 Kr. til en Skolelæge og til Tandlægen. Distriktslæge *Hj. Heegaard* ansættes som Skolelæge.

Hidtil har kun Drengene haft Gymnastik, men 1902 vedtager man »forsøgsvis« at paabegynde Gymnastik 2 Timer ugentlig for Pigebørnene i ældste Klasse. Undervisning i Svømning er ophørt, men Skolebadning begyndt. Den var dog forholdsvis frivillig.

Imidlertid — vi gentager — stiger Børnetallet stadig. 1904 har Skolen 490 Børn, og der er atter for lidt Plads. Dertil kommer at Lokalerne ikke mere er tidssvarende. Skolelægen gør i en Beretning for 1903 opmærksom paa, at Gymnastiksalen næppe opfylder de hygiejniske Krav, som bør stilles til den. Der er hverken Forstue eller Omklædningsrum, og Eleverne gaar lige ind i Gymnastiksalen med deres snavsede Fodtøj, hvorved det bliver umuligt at holde Gulvet rent.

I den gamle Skolebygning er Luften i Timerne meget daarlig, fordi der i Gangen ikke kan skaffes Plads til Børnenes Overtøj og Madpakker, saa disse Ting maa anbringes i Klasseværelserne. Især naar Overtøjet er vaadt, bliver Luften stærkt beklumret.

Myndighederne var godt klar over Manglerne. Men inden vi gør nærmere Rede for, hvad man besluttede sig til, er der et Par Ting af Betydning, vi lige maa have omtalt. Fra Halvfjerdserne og lidt ind i dette Aarhundrede var der en Række skiftende Privatskoler her i Byen. Om dem kan iøvrigt henvises til »Kultur og Folkeminder« IV, 1952, Side 10-12. Her skal blot anføres, at

den største af dem, den kommunalt understøttede *Fru M. Lunds Pigeskole* naaede en anelig Størrelse, idet den havde ca. 90 Elever, ligesom den ogsaa fik Ret til at afholde Præliminæreksamen.

I Aaret 1895 traadte imidlertid en ny Dame ind i Billedet. Det var Frk. *Marie Mørk*. Hun havde store Planer, og hun forstod at gennemføre dem. Hun overtog Fru Lunds Skole og oprettede *M. Mørks Skole og Hjem*, der fik kommunal Støtte og snart blev en stor Virksomhed. 1930 blev den overtaget af dens nuværende Ejer *W. Stenberdt*.

Men saa var der Elementarskolen, som Hillerød Kommune jo ogsaa havde Interesse i. Den blev i sin Tid stiftet med saa store Forventninger, og selv om de ikke helt blev indfriet, bevarede den dog en Tilslutning, der maa siges at være jævn god. Den havde efterhaanden optaget Smaaskolen i sig, var delt i 6 Klasser og havde 1901 112 Elever, deraf 37 udenbys. Den lærde Skoles Elevtal var samme Aar 62.

Nu hændte det af og til, at nogle af Kommuneskolens Børn efterhaanden viste sig egnede til videregaaende Læsning, og her kom Rektor Iversen dem til Hjælp. I Midten af Halvfemserne blev der nemlig truffet den Ordning, at der ved Børnenes Elleveaarsalder kunde finde en Overgang Sted fra Kommuneskolen til en tilsvarende Aldersklasse i Elementarskolen. Dette muliggjordes derved, at Rektor Iversen uden Vederlag læste det nødvendige Tysk med disse Børn.

Almenskoleloven af 1903 medførte store Forandringer i Latin skolens Liv. At Skolens officielle Benævnelse herefter blev *Frederiksborg Statsskole*, er det mindste af det. Men at der blev indført Mellemskole og Fællesundervisning, blev af megen Betydning. Skolen fik fra nu af et stort Opsving. Elementarskolen blev afviklet og overtaget af *M. Mørks Skole*, der ogsaa oprettede en Mellemskole.

Denne Skoleform fik Landet over Vind i Sejlene. Man kan vist godt sige, at den blev moderne, og efterhaanden gik et voksende Tal af de velbegavede Børn ud af Kommuneskolen for ved 11-12 Aars Alderen at gaa over i en af Byens to Mellemskoler. Det er forstaaeligt, at den Tanke, efterhaanden som Aarene gik, dukkede op inden for interesserede Forældrekredse og blandt Kom-

muneskolens Lærere: Hvorfor skal vi ikke selv have en Mellem-skole? Ja, hvorfor?

Det var naturligvis især et økonomisk Spørgsmaal, og man skulde først og fremmest have Grundlaget for den almindelige Undervisning i Orden. Inden vi gør Rede for Planerne herom, er der en lille, men ingenlunde ubetydelig, sproglig Ting, som maa klares. De offentlige Børneskoler i Land og By gik i det 19. Aarhundrede under Benævnelsen *Almueskolen*. Det var en rent faktisk Betegnelse uden nogen særlig Farve. Men saadan blev det ikke ved at være. Ordet fik efterhaanden en ubehagelig Bitone. Tænk f. Eks. paa Johan Skjoldborgs Bog »Almue« fra 1900. Ordet Almue var ikke længere blot en Betegnelse for Menigmand, det ejede en Tone i Retning af en Hob, nogle uoplyste og ringe Mennesker. Denne ubehagelige Farve, Ordet saaledes efterhaanden havde faaet, smittede af paa Ord som *Almueskole*, *Almueundervisning* o. s. v. Dette følte Lærerne, og de fik sat igennem, at man paa deres Omraade fik Ordet Almue erstattet med det mere klangfulde Udtryk *Folk*, altsaa: *Folkeskolen*, *Folkeskolelærer* o. s. v. Det var et heldigt Greb.

Nu var Forholdet det, at Hillerød Bys ledende Mænd gerne vilde skabe en god Folkeskole, men de mente til Gengæld, at to Mellem-skoler var tilstrækkelig til vor Bys Behov.

Hillerød Kommuneskole fulgte paa sin Side godt med Tiden. 1904 indførte man Fællesundervisning helt ud, saaledes, at 6. Dreng- og 6. Pige-klasser omdannedes til 2 Fællesklasser.

Hillerød Byraad overdrog Arkitekt V. Holck at planlægge, hvordan man kunde bygge en ny Skole og samtidig bevare det meste af den gamle i moderniseret Stand, og den Opgave løste han med Dygtighed. Ud mod Gaden blev der opført en Bygning — det er den til højre for Porten — hvor der blev Klasseværelser underneden og Lejlighed til Skoleinspektøren paa 1. Sal. Den gamle og utidssvarende Gymnastiksal blev fjernet, Legepladsen stærkt udvidet. I Højde med Sidebygningens 1. Sal blev der indrettet en Søjlegang — Svalegangen — med rummelige Garderobes. En ny stor Gymnastiksal med to Omlædningsværelser blev opført. Alt i alt rummede Skolen nu 13 almindelige Klasseværelser, 1 Lokale til Sang og Naturhistorieundervisning, samt

2 Skolestuer til Haandgerning og en Badeanstalt. Den nye Skole, hvori der var indlagt Centralvarme, kostede 100.000 Kr. Ved Skolen var ansat 12 Lærere og Lærerinder samt 2 Timelærere.

Den 15. September 1905 rykkede Børnene ind i de nye Lokaler, men Skolen stod dog først færdig til Indvielse den 1. December. Festligheden fandt Sted i Gymnastiksalen, hvor 500 Mennesker var samlet. Foruden Børnene og Skolens Personale var der Byraadet, en Række Autoriteter, Statsskolens og M. Mørks Skoles Lærere og Lærerinder m. fl. Borgmester *Neumann* bød velkommen, og der blev talt af Rektor *Iversen*, Skoleinspektør *Petersen* og Pastor *Paludan-Müller*. Der blev sunget flere Sange, ogsaa en, der var skrevet i Dagens Anledning »Vor stolte nye Skole, vi prise dig med Sang«.

Aaret efter — 1906 — blev Legepladsen, der i daarligt Vejr kunde henligge i et slemt Ælte, asfalteret — atter et ikke uvæsentligt Fremskridt. Det var tredie Gang, der var blevet bygget Ndr. Banevej 6, Pladsmangelen var paany afhjulpet, og de nye og bedre Forhold virkede opmuntrende paa alle Parter. 1908 oplevede man atter en Bispevisitats, idet *Skat Rørdam* Søndag den 12. Juli visiterede i Slotskirken og de to foregaaende Dage i Skolerne. Han var veltilfreds og skrev herom: »Børnene i Hillerød Kommuneskole fandtes særdeles godt underviste, og ligeledes i Nyhuse Skole, de svarede med Liv og Frimodighed.«

Ogsaa dette virkede naturligvis opmuntrende. Men alt som Dagene gled, og Arbejdet blev gjort, dukkede nye Problemer op. Det kunde være af teknisk Art, som naar samtlige Lærere og Børn i Februar 1908 overværede en Række Lysbilleder fra Danmark i Biografteatret, der var stillet gratis til Raadighed. Senere drøftede Lærerraadet Oplevelsen og fandt en Fortsættelse ønskelig.

1910 fik Skoleinspektøren indlagt Telefon. 1909 dukkede Spørgsmaalet om elektrisk Lys op, men det blev udsat, og først 1925 og det følgende Aar blev det indlagt overalt i Skolen. 1916 anbefalede Lærerraadet, at de ældste lange Borde afløstes af Tomandsborde. Det blev nu ikke til noget, og 1920 henstiller Lærerraadet, at Bænkene forsynes med Rygstød, og at der blev anbragt

Hillerød Kommuneskole, opført 1905.

H. Rathnach fot.

Hylder under de Borde, hvor saadanne ikke fandtes. Aaret efter vedtager Skoleudvalget, at der anskaffes 172 Tomandsborde, idet man tilføjer: »Af Hensyn til, at Arbejdet skal udføres for at afhjælpe Arbejdsløsheden blandt Snedkersvendene, skulde selve Arbejdet udføres af disse.«

Efter Hj. Heegaards Død blev *P. Harboe* Skolelæge. I sin Beretning for 1912 skriver han, at Anmodning om at være fritaget for Badning paa Skolen har været mindre hyppigt end tidligere, hvorfor man formentlig maa slutte, at den frivillige Tilslutning er i Tiltagende.

Flertallet af Pigerne har efterhaanden faaet Lejlighed til at deltage i Gymnastik. 1914 gør *Harboe* opmærksom paa, at ogsaa

Pigerne i 2. Kl. kunde have Gavn deraf. 1917 henleder Skoleinspektøren Skoleudvalgets Opmærksomhed paa, at da nu Pigerne i 1. og 2. Kl. ogsaa undervises i Gymnastik, mangler Skolen Plads til dette Fag, da Gymnastiksalen er optaget hele Tiden. Det noteres 1919, at man i de senere Aar har maattet hjælpe sig med et Balkonrum som Gymnastiksal for de yngste Klasser.

1910 foreslaar Skolekommissionen, at der indføres to Ændringer i Skoleplanen, dels at man i Stedet for Gymnastik fra 1. Maj til 1. November kan anvende Tiden til Boldspil og Svømning, og dels, at Sløjd optages som særskilt Fag paa Undervisningsplanen. Lærerraadet er enig i det første, men mener, at Sløjd foreløbig bør være frivilligt Fag i de ældste Klasser (12-14 Aar).

Sløjdundervisning blev imidlertid indført, og — hvad der maa siges at være af ganske særlig Værdi — 1918 blev Skolekøkkenundervisning indført. Skolen var efterhaanden blevet delt i 7 Klasser, hvorved man undgik, at Børnene normalt gik mere end eet Aar i hver Klasse.

Ved Lærerraadets Drøftelse af Undervisningsplanen i 1920 opstod der en principiel Uenighed. Hidtil havde det været saaledes, at der var Klassesdeling, idet Lærerinderne havde 1. og 2. Kl., Lærerne 3.-5. Kl., mens der var delvis Fagdeling mellem de ældre Lærere i 6. og 7. Kl. Nu foreslog Frk. *Jepsen* paa Lærerindernes Vegne, at Lærere og Lærerinder skulde stilles lige med Hensyn til Undervisningen i 1.-5. Kl. Dette Forslag fik 6 Stemmer (samtlige Lærerinder og Lærer *Krogb*). De øvrige Medlemmer af Lærerraadet afholdt sig fra at stemme. Lærerindernes Krav blev Tid efter anden gennemført, idet de dog blev alene om 1. Kl.

I Aaret 1925 skete der en hel Del ved Skolen. Engelsk blev indført som Undervisningsfag og en Skolesparekasse oprettet. Samme Aar skete det, at Kantorembedet, som i henved hundrede Aar havde været knyttet til et Lærerembede, udskiltes som en særskilt Stilling. Som tidligere nævnt var H. H. Erslev baade Kantor og Lærer. Det samme gjaldt *Niels Rasmussen*, der døde 1901, og hans Efterfølger *Cbr. Hansen*, der tog sin Afsked 1925.

Børnetallet var steget støt, saaledes som følgende Tal viser: 1905: 505, 1906: 550, 1909: 563, 1916: 668 og 1918: 672. Her-

Parti fra Kommuneskolens Gaard.

H. Rathnach fot

med havde det indtil videre kulmineret. 1920 var der 609, 1922: 540, 1924: 525, 1926: 523, 1927: 561.

Men 1927 standser vi og tager Hatten af, for i dette Aar havde *Hillerød Kommuneskole* 50 Aars Jubilæum. Det var heldigt, at den 27. November det Aar faldt paa en Søndag, saa Folk kunde faa Tid til at være med.

Festlighederne fik det smukkeste Forløb. Gamle Elever, Forældre, Lærere og Autoriteter fyldte den store Gymnastiksal. Det var en Forsamling, hvor alle sikkert var glade over at kunne vise den gamle Skole deres Interesse og Taknemmelighed ved at være til Stede, og de Tanker fik da ogsaa et levende Udtryk i de Ord, der lød om Skolen og til Skolen, og om disse Følelsers Gensidighed vidnede den hjertelige Tale, der ogsaa lød fra Skolen.

Saaledes begyndte et Festreferat i et af Byens Blade. Formanden for Hillerød Byraads Skoleudvalg, Redaktør *Laurids Hansen*, bød alle velkommen, hvorefter en Klasse Børn under Lærer *Andkjær Jensens* Ledelse underholdt med en Række Sange. Efter at hele Forsamlingen havde sunget en Sang, som Lærer *Henrik Nielsen* havde skrevet til Lejligheden »Fra Hjemmets Dør til Skolens

Port«, blev der holdt Taler af Provst, Dr. theol. *Sv. A. Becker*, Ølstykke, Skolekommissionens Formand, Slotspræst *Carl Rald*, og Skoleinspektør *P. Petersen*.

Derefter sang man »Børnenes Sang til Skolen«, der var skrevet af en anden af Skolens Lærere, *Sigurd Elkjær*, og en Trio bestaaende af to gamle Elever, Købmand *O. Ernst Andresen* og Sparekassefuldmægtig *Hans Hansen*, assisteret af Frk. *Dora Korsgaard*, spillede en Række Fædrelandssange.

Fra en nydelig Scene, der var rejst i Dagens Anledning, fremførte Dreng og Piger Scener af H. C. Andersens »Svinedrenge«, tilrettelagt af *Sigurd Elkjær* og indøvet af de to Lærere *Fruerne Nissen* og *Slettebo*.

De optrædende fik baade Bifald og Blomster. Redaktør *Holger Bernild* takkede paa Forældrenes Vegne, og Redaktør *Hansen* sluttede med at udbringe et Leve for Skolen. Dagen efter gentoges Festen, og atter var Salen fyldt af feststemte Mennesker.

Efter disse store Dage passede man atter sin daglige Dont. 1929 blev i hvert Fald for een Mand af afgørende Betydning. Skoleinspektør *P. Petersen* fyldte halvfjerds og tog dermed sin Afsked. Forinden blev han hyldet paa forskellig Vis. Den 6. Juli, da Skoleaaret sluttede, samledes Forældre, Børn, Lærere og forskellige andre i den smukt pyntede Gymnastiksal for at hilse af med den gamle Inspektør.

Om Aftenen blev der samme Sted holdt en stor Fest med Taler af Redaktør *L. Hansen*, Borgmester *Zahlmann*, Pastor *Rald*, Provst *Becker*, Snedker *Chr. P. Larsen*, Lærer *Krogb*, Lektor *Repstock*, og af Overlærer *O. C. Andersen*, Nyhuse.

Maaske kan det hele sammenfattes i de Ord, Provst *Becker* udtalte om Formiddagen: Jeg kender ingen anden Skole, hvis Aand man har følt bedre end denne Skoles, og det skyldes, at Inspektøren her er det levende Menneske, som altid vidste, at han havde med levende Mennesker at gøre.

P. Petersens Efterfølger i Embedet blev *Chr. Schlander*. 1931 opførtes under Arkitekt *Holcks* Ledelse i den sydvestlige Del af Skolegaarden en Bygning med 4 Klasseværelser, Sløjdløkal i Kælderen m. m.

Hermed kunde vi egentlig godt standse vor Skildring, for Re-

sten er Nutid, men der er alligevel sket saa mange betydningsfulde Ting i de sidste 20 Aar, at vi vil nævne nogle enkelte af dem.

1932 er Børnetallet 567. Skolen er i nogle af Gymnastiktimerne begyndt at drive Boldspil paa Idrætsforeningens Bane, men der er langt at gaa, og 1936 gør Byraadet Skolen den Glæde at købe en Grund til Sportsplads paa den anden Side af Gaden.

I Vinterhalvaaret 1934-35 har Skolen afholdt 7 Møder, et for hvert Klassetrin, hvor Forældre og Lærere har drøftet Børnenes Standpunkt for bagefter at samles om et hyggeligt Kaffebord.

Marts 1935 afholdtes første Gang et Skolebal. Det blev siden gentaget paa »Kronprinsen« (1938) og »København« (1942). Siden blev det en fast Skik, der kulminerede med Opførelse af »Gøngehøvdingen« i Frederiksborg Byskoles Festsal — Aulaen — i Marts 1952. Det gik fem Aftener og glædede 2500 Forældre og Børn.

Sommeren 1938 skete der en Begivenhed, som der skal slaas en Streg under. De to Syvendeklasser havde under Ledelse af *Arne Petersen* og *Fru Schmidt Nielsen* en 8 Dages Tur til Henne Strand ved Vesterhavet. Det var en stor Oplevelse for Delta-gerne. Ogsaa den skabte Tradition, idet *Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse* i Anledning af sit 100 Aars Jubilæum 1942 havde oprettet en Lejrskole og Feriekoloni ved Havelse Strand. Her havde i Forsommeren 1943 de to 7. Klasser en Uges fornøjeligt Ophold, og i selve Sommerferien fik 40 andre Børn fra Skolen den samme Oplevelse.

Besættelsens onde Aar fik Skolen at føle paa forskellig Vis, mest direkte, da den tyske Værnemagt lagde Beslag paa Skolen for at anvende den til Lazaret. Fra den 4. April 1945 og godt et Par Maaneder var Skolen husvild, men ved stor Venlighed fra Nyhuse Skoles og M. Mørks Skoles Side fik man saa megen Plads til Raadighed, at man kunde holde Undervisningen i Gang hveranden Dag. En Lærerinde underviste iøvrigt sin Klasse i sit Hjem.

I nogle Aar stod Børnetallet stille. 1943 var det 567, ganske som i 1932, men saa tog det til at vokse stærkt, hvad tre Tal viser: 1945: 650, 1946: 698, 1947: 767. Det var ikke saa sært, at

det kneb med Pladsen. Planer om en ny Skole havde været drøftet i mange Aar, men det tog sin Tid, saadan som det ogsaa gjorde i Halvfjerdserne, og denne Gang kom der tilmed en Verdenskrig imellem.

Men Frugten begyndte at modnes. Efter Sommerferien 1947 blev der ved Skolen aabnet en Eksamensmellemskole. Det følte man som en Fjer i Hatten. Man havde hermed naaet at faa en højere Borgerskole, som Biskop Fog efterlyste i 1891. Børnene kunde nu gaa i samme Skole, fra de som smaa Purke kom ind i 1. Kl., til de i 15-16 Aars Alderen gik ud med Mellem- eller Realeksamen.

Men Skoleinspektør Schlønder fik ikke Lejlighed til at arbejde med under denne Skoleordning, som han havde sat saa store Forventninger til. Han havde været svagelig længe, og den 9. August 1947 afgik han ved Døden. Han var afholdt af sine Elever, og herpaa fik man det smukkeste Vidnesbyrd, da det første Hold Realister fra Kommunens Skole efter endt Eksamen 1952 gik hen paa Kirkegaarden og lagde en Krans paa hans Grav. Der var gaaet fem Aar, men de havde ikke glemt deres gamle Lærer. Chr. Schlønders Efterfølger blev *Hans Lilleør*, der blev ansat som Skoleinspektør 1948.

I Fyrreerne skete der iøvrigt saa meget. Der blev oprettet en Hjælpeklasse for dem, der trængte til særlig Omhu. En Klasse for læsesvage (ordblinde) blev ligeledes oprettet. Man begyndte at holde Skoleidrætsdag og at deltage i Skoleidrætsstævner.

Men Pladsmangelen blev efterhaanden katastrofal. I 1948 var der 800 Børn, og hvor skulde man gøre af dem? Hillerød Byraad havde besluttet at bygge en ny Skole paa Købstadens Markjorder, de saakaldte Vognmandsjorder. Arkitekterne *Kai Fischer* og *Gunnar Petersen*, Hillerød, der havde faaet 1. Præmie i en Arkitektkonkurrence, fik Arbejdet overdraget, men det voldte Vanskeligheder at skaffe Materialer, og først efter Sommerferien 1951 var *Frederiksborg Byskole*, som den blev kaldt, bragt saa vidt frem, at den kunde tages i Brug. Den 8. Marts 1952 blev den højtidelig indviet.

Helt færdig er den nye Skole ikke endnu, og selv naar det er sket, vil der med det stadigt voksende Børnetal være god Brug

Medarbejdere ved Hillerød kommunale Skolevæsen 1952.

Forreste Række fra venstre: Fru Flarup, Frk. Ringsbjerg, Frk. Sørensen, Fru Krebs, L. Andkjær Jensen, Arne Petersen, M. Mørk-Petersen, Fru Mørk-Petersen, Fru Jansen, Aa. Arendrup. Midterste Række: B. Ougaard, Emil Petersen, Frk. Brøckmann, Frk. Johansen, Fru Thellefsen, Fru Sørensen, Fru Olsen, Erik Sørensen, Fru Voldby, Frk. Andersson, Chr. Larsen, Jens Nielsen, H. Lilleør. Bageste Række: K. H. Krebs, Vagn Christensen, B. Frankner, P. Kaj Pedersen, Sv. E. Worm, Karl Pedersen, H. Andersen, H. Voldby, M. Kirkeby Hansen, J. Wedel, G. Malmfeldt. Sygemeldte: Frk. Helleris og Fru Nissen, fem andre fraværende, to Embeder vakante.

Th. Stannrup fot.

ogsaa for den gamle Skole. I August 1952 rummer Frederiksborg Byskole 524 Elever, Kommuneskolen 579, ialt 1103. Heraf er de 30 fra Frederiksborg Slotssogn. Der er altsaa 1073 Børn fra Hillerød Kommune. Til Sammenligning tjener, at Frederiksborg Statsskole paa samme Tidspunkt har 400 Elever, hvoraf 115 hjemmehørende her i Byen, og M. Mørks Skole 556 Elever, deraf 160 indenbys. De tre Skoler rummer altsaa for Tiden 1348 Elever fra Hillerød Kommune.

Hillerød Kommuneskole fylder nu 75 Aar, og saa er man ved at blive gammel. I de Aar, der er gaaet, har den ogsaa gjort god Tjeneste. Foruden det vigtigste, Børneskolen, har den givet Plads til meget andet kulturelt Arbejde, Folkebibliotek, Handelsskole, Husholdningskursus, Aftenskole og meget andet, og den vil sikkert i adskillige Aar endnu give Rum for megen Livsudfoldelse.

Vi slutter nu denne Oversigt, der mest handler om de ydre Ting, Rammerne om det hele. Men der er meget, der ligger i det skjulte. Alt det ihærdige Arbejde af de mange Kvinder og Mænd gennem alle Aarene lader sig ikke maale og veje. Selve Skolens Maal kan det være svært nok at forme i Ord. Skoleinspektør Petersen brugte ofte Udtrykket »det i Livet anvendelige« om sit Skolemaal.

Men Tiderne skifter og vi med dem. Frederiksborg Byskole har som sit Motto valgt et Par Linjer af Johannes V. Jensen:

»Du som lærer, søg Naturens eget Væld,
bagom Bogstav, Skoletime og Tabel.«

Maaske faar man det bedste Udbytte af Undervisningen ved at have begge disse Ord for Øje.

Hvis det havde været muligt, havde det været saare tiltalende, om man havde evnet ogsaa at give en Skildring af vor Skoles inderste Liv — Barnets Liv — i de halvandet hundrede Aar, denne Redegørelse omfatter, men det er ikke muligt. En Skoles inderste Liv skjuler sig i Barnets Sind og den voksnes Minde. Man er lykkelig, hvis man fanger et enkelt Glimt deraf.

Vi begyndte med at nævne, hvad G. P. Brammer mindedes fra sine Aar i den danske Skole. Det er saa heldigt, at vi kan slutte med en tilsvarende Oplevelse fra den nyere Tid.

En Mand fortæller om sin første Skoledag i Hillerød Kommuneskole. Han havde som andre Børn næret store Forventninger til denne Dag. Modtagelsen blev dog noget anderledes end ventet. De store saa jo lidt overlegent paa de smaa nyankomne, de kom med drilske Bemærkninger og slog dem voksent paa Skuldrene, saa de næsten sank i Knæ. Det var slet ikke saa rart.

Men da ringede Klokken til den første Time, hvor de skulde have Frk. *Saande*, og det kan nok være, at de spilede Øjnene op. Frk. *Saande* havde pyntet det ellers noget triste Lokale op med Blomster og Flag. Hun havde tegnet morsomme Dyr paa Tavlen. Hun vidste, at Ole paa tredie Række havde Fødselsdag. Han blev fejret med venlige Ord og et Hurra, og man sang Sangen om Ole, der skulde i Skole.

Frk. *Saande* var en Børneven, en Pædagog af Guds Naade, og Dagen blev uforglemmelig for den lille Dreng, der hedder *Olaf Petersen* og nu er Københavns Skoledirektør.

Med dette Glimt fra et Barns Sind tager vi Afsked med vort Emne og ønsker Lykke og Held for det store — paa samme Tid vanskelige og taknemmelige — Arbejde, der fremtidig skal udføres inden for de to Skolers Mure.

KATEKETER OG FØRSTELÆRERE

- 1818-1837 *August Julius Tietke*, f. 1782; d. 1846.
1837-1844 *Christian Gottfred Schæper*, f. 1808; d. 1870.
1844-1858 *Stephan Ditlev Edvard Schrader*, f. 1814; d. 1894.
1858-1873 *Fritz Carl Emil Andersen*.
1874-1877 *Anders Jensen*, d. 1912.

OVERLÆRERE OG INSPEKTØRER

(fra 1946 Skoleinspektører)

- 1877-1891 *Christian Jacob Aarestrup*, f. 30. 9. 1825;
d. 3. 1. 1898.
1892-1929 *Peter Petersen*, f. 30. 10. 1859; d. 30. 8. 1936.
1929-1947 *Georg Christian Johannes Schlander*, f. 16. 3. 1882;
d. 9. 8. 1947.
1947-1948 Viceskoleinspektør *Arne Petersen* konstitueret.
1948- *Hans Adolf Lilleør*, f. 13. 6. 1903.
Stadsskoleinspektør 1951.

BORGMESTRE SIDEN 1868

- 1869-1889 *Hans Rudolph v. Scholten*, f. 7. 6. 1816;
d. 18. 12. 1895.
1889-1894 *Frederik Annius Marius Øllgaard*, f. 6. 4. 1832;
d. 27. 1. 1908.
1894-1908 *Oscar Neumann*, f. 20. 12. 1847; d. 9. 6. 1926.
1908-1937 *Frederik Carl Christian Zahlmann*, f. 21. 7. 1864.

- 1937-1945 Købmand *Herman Ludvig Melskens*, f. 31. 10. 1883;
d. 4. 8. 1945.
- 1945-1946 Landinspektør *Vilhelm Larsen*, f. 18. 9. 1879;
d. 24. 8. 1946.
- 1946-1950 Overretssagfører *Carl Frederik Raaschou*,
f. 4. 12. 1879.
- 1950- Redaktør *Richardt Reimers Børgesen*, f. 11. 11. 1894.

SKOLEKOMMISSIONEN 1952

Fru *Magda Jensen* (Formand).
Overportør *H. Chr. Larsen*.
Fru *Anna Marie Stigaard*.
Fru *E. Berg-Sørensen*.
Snedkermester *Sv. Aa. Larsen*.

SKOLEUDVALGET 1952

Overportør *H. Chr. Larsen* (Formand).
Fru *Anna Marie Stigaard*.
Fru *Magda Jensen*.

SKOLELÆGE

Frk. *Gertrud Bureau*.

KILDER

Meddelelser fra Landsarkivet fra Sjælland m. v.
Kaldsbogen, *Liber daticus*, for Hillerød m. fl. Sognes Pastorat.
Forhandlings-Protocol ved Lærermøder af Hillerød Kjøbstads Lærere
(1870-1929).
Skolekommissionens Forhandlingsprotokol 1862-1944.
Skoleudvalgets Forhandlingsprotokol 1901-1932.
Biskop, Dr. theol. G. P. Brammers Ungdomsliv, udgivet af Johannes Kok, 1884.
J. P. Mynsters Visitatsbøger 1835-1853 ved Bjørn Kornerup, I-II, 1937.
Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1784-1818 af Joakim Larsen, 1893.

- Oversigt over Opdragelsens og Skolens Historie* af N. H. Bang, 1899.
- Læreaar og Lærerkaar*, Livserindringer ved N. Nielsen, 1929.
- Hillerød By* udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund, 1925.
- Hillerødbogen* udgivet af Hillerød Byraad, redigeret af Anders Uhrskov, 1948.
- † *Kultur og Folkeminder*, IV, 1952, udgivet af Nordsjællandsk Museumsforening, redigeret af Anders Uhrskov.
- Forskellige Aargange af Frederiksborg lærde Skoles Indbydelsesskrift.
- † *Hillerød Kommuneskole*, Beretninger 1933-1951.
- † *Hillerød Købstads Skolevæsen*, Beretning, 1952.
- En Række Aargange af *Frederiksborg Amts Avis*.
- † *Den ny Kommuneskole i Hillerød* af Laurids Hansen i *Danmarks kommunale Efterretninger* 1905-06.
- † To Artikler om Hillerød Kommuneskoles Historie af J. K(rog)h i *Nordsjællands Venstreblad* 16. og 17. November 1927. Samme Blad 28. December 1951.